

1 YHTEISTYÖMALLIA RAKENTAMASSA LUONTOON TUKEUTUVAAN KUNTOUTUS- JA TYÖPAJATOIMINTAAN POHJOIS-SUOMESSA

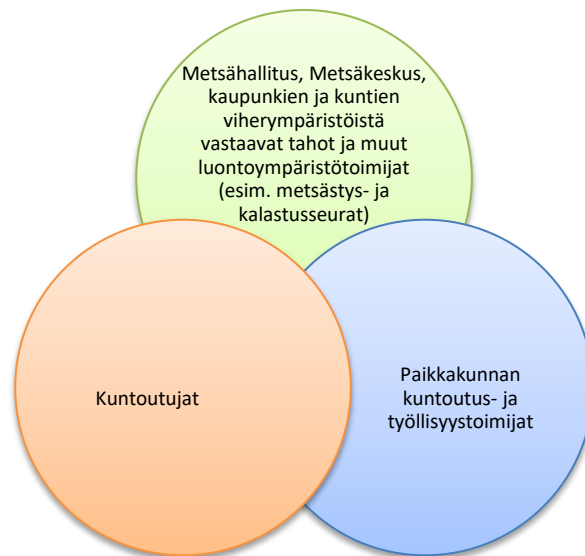
Luontoon tukeutuvan kuntoutuksen ja työpajatoiminnan kehittämiseksi tarvitaan suunnitelmallista yhteistyötä kuntoutus- ja työpajatoimijoiden sekä luontoympäristöistä vastaavien tahojen kesken. Luontoa toimintaan –hanke on tiedostanut tämän tarpeen ja perustanut paikkakuntakohtaisia yhteistyöryhmiä, joiden tavoitteena on koordinoita tätä yhteistyötä. Yhteistyön tuloksena on saatu kuntoutus- ja työpajatoiminnan käyttöön uusia luontotoimintaympäristöjä, jotka antavat mielekkään vaihtoehdon perinteiselle sisätiloissa tapahtuvalle toiminnalle. Yhteistyöryhmien kokoonpano ja toimintatavat vaihtelevat paikkakunnittain. Uuden toimintamallin luominen olemassa oleviin organisaatioiden ja palvelujärjestelmän rakenteisiin edellyttää ennakkoluulottomuutta kaikilta kehittämistyöhön osallistuvilta.

1.1 Tausta ja tavoite

Lapin Ammattikorkeakoulun Luontoa elämään –hankkeessa (ESR, 2015-2017) saatiin rohkaisevia kokemuksia luontoympäristöjen käytöstä kuntoutumisen tukena. Metsäympäristöissä toimiminen näytti olevan erityisesti miehille palkitsevaa, koska siellä oli mahdollista käyttää monille miehille tuttua osaamista, saada aikaan näkyvää jälkeä ja vastaanottaa välitöntä palautetta työstään. Saatujen kokemusten innostamana Lapin Ammattikorkeakoulu, Oulun nuorten palvelut, Pellon kunnan työpajatoiminta ja Metsähallitus lähtivät kehittämään sosiaalista kuntoutustoimintaa nykyistä monipuolisemmaksi yhteisellä kolmivuotisella Luontoa toimintaan – Yhteistyömalleja osallisuuteen -hankkeella (2018-2020). Hankkeen tavoitteena on vahvistaa tuen tarpeessa olevien, etenkin miesten hyvinvointia kotipaikkakunnan metsässä ja muussa luontoympäristössä toteutettavalla mielekkäällä toiminnalla.

Hankkeessa tehostetaan metsä- ja luontoympäristöjen suunnitelmallista käyttöä kuntoutuksessa kehittämällä paikkakuntakohtaisia yhteistoimintamalleja Metsähallituksen ja muiden luontoympäristöissä toimivien tahojen sekä kuntoutustoimijoiden kesken. Tavoitteena on muodostaa yhteistyöpaikkakunnille (Oulu, Pello, Rovaniemi, Sodankylä, Salla) luontoympäristöissä toimivista yhdistyksistä ja järjestöistä sekä kuntoutus- ja työllisyystoimijoista pysyviä yhteistyöryhmiä, joiden tehtävänä on suunnitella osallisuutta lisäävää ja kuntoutumista edistävää toimintaa. Ryhmien toiminnasta kehitetään toimiva ja

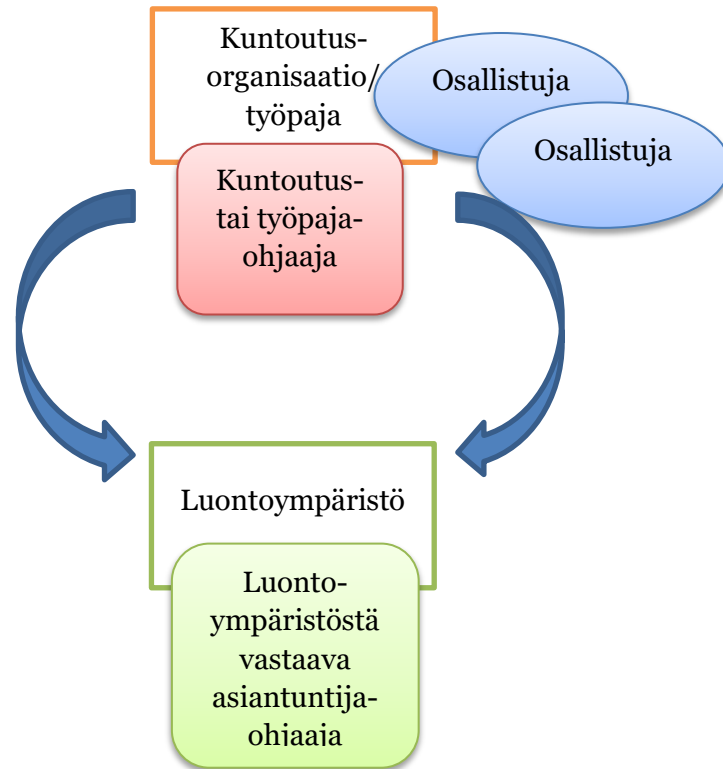
joustava yhteistyömalli paikkakunnan mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaan (Kuvio 1).

Kuvio 1. Teoreettinen Luontoa toimintaan -yhteistyömalli

Paikkakuntien yhteistyöryhmät kokoavat asiasta kiinnostuneet toimijat yhteen suunnittelemaan alueen luontoympäristöissä tapahtuvaa toimintaa, joka tukee kuntoutujan kuntoutumista tai työllisyyspolulle pääsemistä. Ryhmät tekevät omat toimintasuunnitelmansa paikkakunnan tarpeiden mukaisesti. Suunnitelmaan sisältyvät osapuolten vastuut, yhteiset kokoontumisaikataulut, toiminnan sisältö ja käytännöt.

Tarkoituksena on, että kuntoutus- tai työpajaohjaaja on mukana luontoympäristötoiminnassa kuntoutus- tai työpajatoimintaan osallistuvan kuntoutukselta vastaavana ohjaajana. Luontoympäristöstä vastaava asiantuntijaohjaaja ohjaa osallistujat ja heidän ohjaajansa kohteeseen ja siellä tehtävään työhön tai toimintaan. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Ohjaus- ja toimijaroolit luontoon tukeutuvassa kuntoutus- ja työpajatoiminnassa

Yhteistyöryhmien kokoaminen aloitettiin keväällä 2018. Työstä vastasi Metsähallituksen hankekoordinaattori. Mahdollisia työryhmiin osallistujia etsittiin kuntoutustoimijoiden, Metsähallituksen, kuntien ja järjestöjen verkostoista. Ryhmät muodostuivat paikkakunnilla kokoonpanoiltaan ja toimintatavoiltaan erilaisiksi. Ryhmät ovat ehtineet kokoontua 2-3 kertaa hankkeen ensimmäisen toimintavuoden aikana.

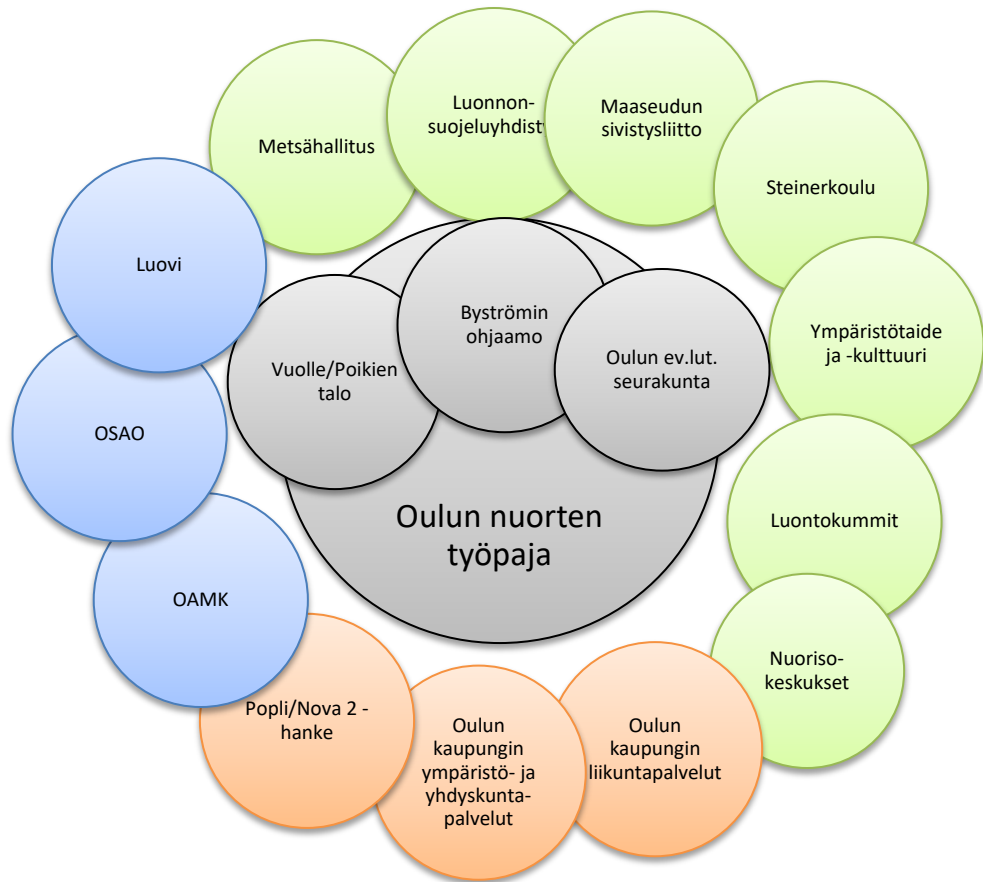
1.2 Kokemuksia yhteistyöryhmien alkuvaiheen toiminnasta

1.2.1 Oulussa laaja verkosto

Oulun nuorten työpajatoiminnan tavoitteena on edistää nuorten työllisyyttä ja koulutukseen pääsyä. Työpajoilla on monipuolisia työkokeilupajakoja ja työpaikkoja 17-24-vuotiaille, työttömille oululaisille nuorille. Työpaja on jäsenenä Valtakunnallisessa Työpajayhdistyksessä (TPY), joka tekee kehittämistyötä ja ennakoi työpajatoiminnan kehittymistä muuttuvassa toimintaympäristössä.

Oulun nuorten työpajatoiminta on yksi Luontoa toimintaan -hankkeen osatoteuttajista ja sen hanketavoitteena on kehittää työpajavalmennukseen kaupungissa asuvien nuorten osallisuutta vahvistavia luontotoimintamalleja. Hankkeessa on tarkoitus luoda kehittämistyöyhteistyöverkosto Oulun alueen kuntatoimijoiden sekä Metsähallituksen ja muiden luontoympäristöistä vastaavien tahojen kesken luontotoiminnan kehittämiseksi kaupunkilaisnuorten ja työpajatoiminnan käyttöön.

Työpajatoiminnalla on jo aikaisemmin ollut paljon yhteistyökumppaneita kuten paikkakunnan koulutusorganisaatiot ja muista Oulun nuorten palveluista Vuolle Settlementin Poikien talo, Byströmin ohjaamo ja seurakunnan nuorisotoiminta. Hankkeessa on lähdetty etsimään uusia yhteistyökumppaneita erityisesti luontoympäristöistä vastaavista tahoista (vihreät pallot) (Kuvio 3).

Kuvio 3. Oulun nuorten työpajan yhteistyökumppaneita

Oulussa kiinnostuneita yhteistyökumppaneita oli paljon. Tällaista suurta ryhmää oli vaikea saada kerralla koolle kokouksiin, joissa yhteistoimintaa oli tarkoitus suunnitella. Toimivamman yhteistyön aikaansaamiseksi päädyttiin kokoamaan pienempiä ryhmiä eri teemojen ympärille. Oman ryhmänsä muodostivat oppilaitosyhteistyöryhmä, liikuntareitti- ja retkeilyryhmä, Muhoksella olevien Metsähallituksen kummikohteiden ryhmä sekä luonnonhoitotyöryhmä. Ryhmät ovat toimineet itsenäisesti kunkin ryhmän tarpeen mukaan konkreettisen toiminnan suunnittelemiseksi.

Oppilaitosyhteistyöryhmässä on mukana Oulun seudun ammattiopisto, Oulun ammattikorkeakoulu, Ammattiopisto Luovi ja PSK -aikuisopisto. Ryhmässä on suunniteltu ja toteutettu Oulun seudun ammattiopiston koulutusmetsän ja muiden metsäalan koulutuksen oppimisympäristöjen yhteiskäyttöä. Osallistujilla on samalla ollut mahdollisuus tutustua luonnonvara-alan koulutuksiin ja ammatteihin. Työpajanuoret ovat olleet mukana aikuisopiston luonto-

ohjaajaopiskelijoiden näytön toteutuksessa ohjattavina toimijoina niityn ennallistamistyössä.

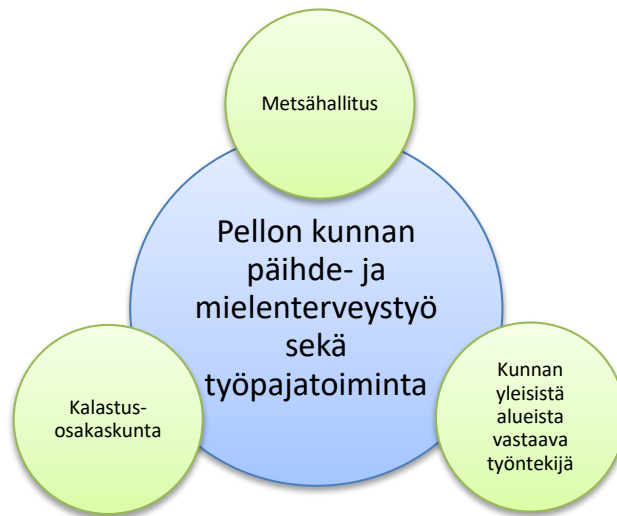
Liikuntareitti- ja retkeilyryhmään kuuluvat Oulun kaupungin liikuntapalvelut, ympäristö- ja yhdyskuntatekniikka ja Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry:n Nova2-hanke. Ryhmän tavoitteena on kehittää luontoliikuntapalveluja työpaja- ja muille nuorille sekä kartoittaa mahdollisuuksia osallistua ulkoilualueiden ylläpitoon.

Luonnonhoitoryhmässä ovat mukana Metsähallitus, Oulun luonnonsuojeluyhdistys ja Steinerkoulu. Metsähallituksen ja nuorten työpajan yhteistyön tuloksena työpajan nuoret ovat tehneet monenlaisia talkootöitä Metsähallituksen osoittamissa toimintaympäristöissä kuten Liimanninkoskella, Jättiläissaarella, Ärjänsaarella, Syötteellä ja Perämeren kansallispuistossa. Steinerkoulun Villa Pukkilassa on puutarha-alue, jonka viljelyyn työpajan nuoret osallistuvat ohjaajiensa kanssa.

Osa Metsähallituksen kohteista on sovittu erityisiksi kummikohteiksi, jotka on tarkoitus säilyttää pysyvinä toimintakohteina myös hankkeen päätyttyä. Muhoksen kunnan alueella oleviin kummikohteisiin on suunniteltu tehtäväksi ympäristötaidetta, jonka suunnittelussa ja toteutuksessa ovat mukana Maaseudun sivistysliitto, Muhoksen kulttuurituottaja ja ympäristötaiteen asiantuntija **omana yhteistyöryhmänään**.

1.2.2 Pellon kunnassa tutut toimijat

Pellon kunnassa hanketta toteutetaan pääasiassa osana sosiaali- ja terveystoimen päihde- ja mielenterveyskuntoutusta. Yhteistyöryhmässä on ollut vaihtelevasti mukana Metsähallituksen paikallinen työntekijä, kalastusasiantuntija Sirkan osakaskunnasta, kunnan yleisistä alueista vastaava työntekijä sekä kunnan päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen työntekijöitä (Kuvio 4). Mukaan on toivottu myös Marttoja, maatilamatkailuyritystä, kyläyhdistyksiä ja erä- ja kalastusyhdistyksiä, mutta ensimmäisen vuoden aikana nämä tahot eivät ole vielä olleet yhteistyöryhmän kokouksissa mukana.

Kuvio 4. Pellon yhteistyöryhmän kokoonpano

Kunnan sosiaalialan työntekijä on moniosaaja myös luontoalalla ja hän on mukana kalastusosakaskunnan ja metsästysseuran toiminnassa. Tämä on suurena apuna luontotoiminnan sujuvassa järjestelyssä. Kuntoutujat ovat päässeet mukaan nuotta- ja lohikalastukseen sekä halontekoon Metsähallituksen laavulla.

Kunnan teknisen puolen vastuuhenkilö on mukana yhteistyöryhmässä, koska kunnan vastuulla olevien virkistysalueiden käyttö ja niiden ylläpidosta huolehtiminen on yksi mahdollinen kuntoutujien toimintaympäristö. Pienessä kunnassa yhteistyötä helpottaa se, että työntekijät tuntevat toisensa hyvin ja yhteistyöorganisaatiot kuten Metsähallitus ja kunnantoimisto sijaitsevat lähellä toisiaan.

1.2.3 Rovaniemen yhteistyöryhmä hakee muotoaan

Rovaniemen kaupungille hyvinvointi- ja työelämäpalveluja tuottavan Eduro-säätiön ja Metsähallituksen yhteistyö alkoi Luontoa elämään -hankkeen (ESR, 2015-2017) aikana. Eduro-säätiön toimintaan osallistuvat henkilöt toimivat Metsähallituksen osoittamissa toiminta- ja työkohteissa. Osallistujat olivat pääosin kuntouttavassa työtoiminnassa ja työkokeiluissa olevia miehiä. Luontoa toimintaan -hankkeessa tarkoituksena on löytää Rovaniemeltä uusia luontoympäristöistä vastaavia yhteistyökumppaneita sekä sellaisia sosiaali- ja terveysalan toimijoita, joiden palveluiden käyttäjät hyötyisivät luontoon tukeutuvista kuntoutuspalveluista.

Metsähallituksen lisäksi tästä yhteistyöstä on kiinnostunut Metsäkeskus, jonka kautta tavoitetaan yksityisiä metsänomistajia Rovaniemen lähistöltä. Vuoden 2019 alussa aloitetaan neuvottelut yhteistyömahdollisuuksista kaupungin luontoreiteistä ja taukopaikkojen ylläpidosta vastaavan yksityisen yrityksen kanssa. Rovaniemen kaupungin kuntoutustoimijoista kokouksissa on ollut mukana aikuisten sosiaalisesta kuntoutuksesta ja tuesta sekä työikäisten palveluista vastaava yksikkö, vammaissosiaalityön palvelut ja Rovaniemen Nuorten Ohjaamo. Nämä yksiköt eivät itse järjestä käytännön kuntoutustoimintaa, vaan ne ostetaan kuntoutuspalveluja tuottavilta tahoilta. Yhteistyöryhmässä on mukana Eduro-säätiö ja sosiaalisen työllistämisen palveluja tuottava Ksakki ry., jotka tarvitsevat luontoympäristöjä käytännön toimintaansa. (Kuvio 5.)

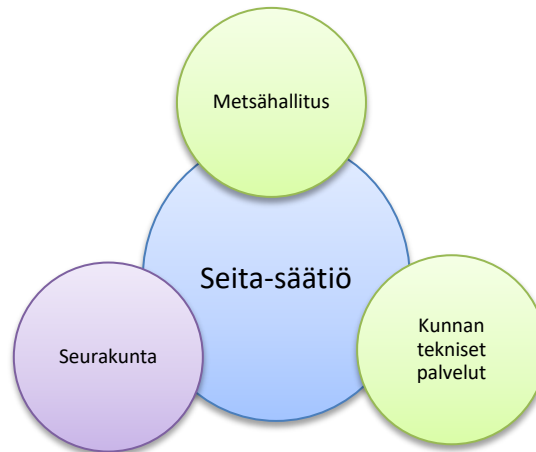
Kuvio 5. Rovaniemen yhteistyöryhmän kokoonpano

1.2.4 Sodankylän yhteistyöryhmä tukee Seita-säätiön toimintaa

Seita-säätiö on Sodankylän kunnan perustama työllisyydenhoitoyksikkö. Toiminnan tavoitteena on työttömyyden katkaisu, elämänhallinnan lisääntyminen, työelämään perehdyttäminen, ammattitaidon edistäminen ja työmarkkinakelpoisuuden sekä -valmiuksien parantaminen. Yhteistyöryhmässä on ensimmäisen vuoden aikana ollut mukana Seita-säätiön työntekijöiden lisäksi edustus Metsähallituksen luontopalveluista Sodankylästä sekä

maankäyttöpalveluista vastaava työntekijä kunnan tekniseltä osastolta (Kuvio 6). Yhteistyöhön toivotaan mukaan myös seurakuntaa. Seurakunnalla on luontotoimintaan sopivia maa-alueita kunnan keskustassa kuten kunnallakin. Metsähallituksen alueet sijaitsevat kauempana, mikä saattaa vaikeuttaa käytännön kuntoutustoiminnan järjestämistä niillä alueilla.

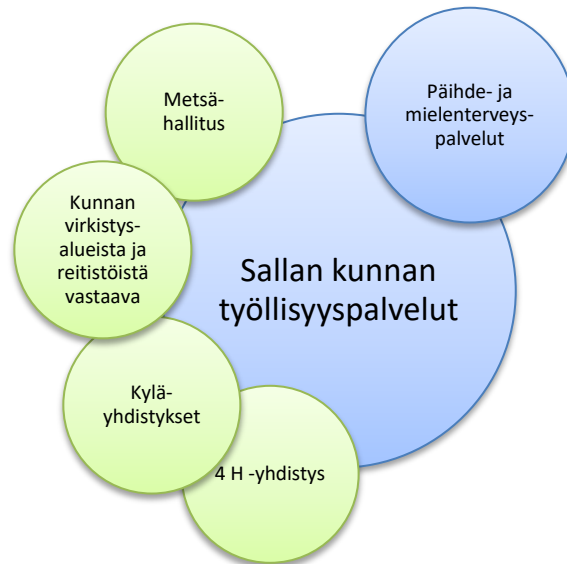
Kuvio 6. Sodankylän yhteistyöryhmä

Yhteistyöryhmä suunnittelee luontotoiminnan järjestämistä lähellä kuntakeskustaa Pappilanniemen alueella ja vähän kauempana Paavonpolulla. Näillä luontopoluilla on monenlaisia kunnostus- ja toimintaympäristöjä, joita voi käyttää kuntoutumisessa ja virkistyksessä. Nämä kohteet voisivat olla myös Seita-säätiön pysyviä kummikohteita, joita ylläpidettäisiin kuntoutustoimintana.

1.2.5 Sallan yhteistyöryhmä etsii kyliltä toimintaympäristöjä

Sallassa Luontoa toimintaan -hanke tekee yhteistyötä Sallan kylistä voimaa -hankkeen kanssa. Hankkeen tavoitteena on luoda Sallan kyliin hajautetun luontolähtöisen työhönkuntoutuksen toimintamalli, jossa kylät toimivat palveluntuottajina osana laajempaa, eri toimijoista koostuvaa yhteistyöverkosta. Tavoitteena on toimintamallin avulla luoda Sallan kyliin työhönkuntoutumisen ympäristöjä, jotka tarjoavat työttömille henkilöille ympäri vuoden mahdollisuuksia osallistua lähellä asuinpaikkaansa työllistymistä edistävään toimintaan.

Sallan yhteistyöryhmässä mukana olevat Metsähallitus ja kyläyhdistykset tarjoavat kuntoutustoiminnan ympäristöjä kunnan työllisyys-, päihde- ja mielenterveyspalveluille (Kuvio 7).

Kuvio 7. Sallan yhteistyöryhmä

Sallan kylistä voimaa -hanke kartoittaa kylien yleishyödyllisiä, ympäristöllisiä, sosiaalisia ja matkailuun liittyviä työtarpeita kuten luontoympäristöjen kunnostamista, metsätöitä ja luontoreittien rakenteiden korjaamista. Työllisyys- ja kuntoutuspalveluiden työntekijät voivat tarjoavat näitä töitä palveluidensa käyttäjille, jotka saisivat näin mahdollisuuden työskennellä lähellä asumispaikkaansa ja olla osana kyläyhteisöä. Mielenterveys- ja päihdepalvelujen työntekijät ovat suunnitelleet kuntakeskusta lähellä olevien kunnan ylläpitämien luontokohteiden hyödyntämistä kuntoutuksessa ja jopa niiden ylläpitoon osallistumista. 4H-yhdistyksellä on vahvaa luontoon liittyvää osaamista, jota voidaan hyödyntää yhteistyöryhmätyöskentelyssä.

1.3 Yhteistyöryhmien muodostamisesta opittua

Yhteistyöryhmien kokoaminen on vielä alkuvaiheessa, mutta joitakin päätelmiä yhteistyön toteutumisesta voidaan jo tehdä. Prosessin aikana on löytynyt ja otettu käyttöön uudenlaisia kuntoutus- ja työapajatoiminnan ympäristöjä esimerkiksi Metsähallituksen luontokohteista. Jo tähän mennessä on virinnyt molemmille osapuolille hyödyllisiä yhteistyömahdollisuuksia ja ennen kaikkea toimintaa, joka tukee luontotoimintaan osallistuvien toimintakykyä ja osallisuuden kokemusta.

Luonto- ja kuntoutustoimijoiden keskinäisen yhteistyöryhmän kokoonpano on paikkakuntakohtainen ja yhteydessä työntekijöiden henkilökohtaisiin kontakteihin ja verkostoihin. Hyvien keskinäisten yhteydenpitotapojen löytäminen voi viedä aikaa. Suurella paikkakunnalla kuten Oulussa on mielekästä ja tehokasta kokoontua pienissä ryhmissä teemoittain, kun taas pienellä paikkakunnalla kaikki toimijat saadaan paremmin koolle yhteen ryhmään.

Yhteistyöryhmissä on mukana myös uusia luontoympäristötoimijoita kuten Metsähallituksen työntekijöitä, jotka eivät ole aikaisemmin olleet tekemisissä kuntoutus- ja työpajatoiminnan kanssa. Osa heistä voi ainakin aluksi kokea yhteistyön luontolähtöisessä kuntoutustoiminnassa ottavan enemmän kuin antavan. Luontoympäristötoimijat pelkäävät uudesta toiminnasta aiheutuvan ylimääräistä asiantuntijaohjausvastuuta työhönsä. Asiantuntijaohjauksessa on myös selkeätä henkilöresurssipulaa. Myös ennakkoluuloja kuntoutuksessa olevia ihmisiä kohtaan esiintyy. Nämä ennakoasenteet ovat muutettavissa onnistuneella yhteistyöllä, mutta myös luopumalla tähän yhteyteen sopimattomasta tehokkuusajattelusta, jossa määrälliset tulokset ovat keskeinen tavoite.

Luontolähtöisessä kuntoutus- ja työpajatoiminnassa ei ole kyse urakan tekemisestä mahdollisimman nopeasti ja pienillä kustannuksilla, vaan tavoitteena on ihmisen, osallistujan, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Luonnossa tapahtuva aktiviteetti toimii ainoastaan välineenä tämän tavoitteen saavuttamisessa. Luonnossa tehtävät toimenpiteet tulee siten aina valita kuntoutumiselle asetetun tavoitteen mukaisesti, yksilö huomioiden. Tämän valinnan tekee viime kädessä kuntoutustoimija, mutta asiantuntijaroolissa olevan luontoympäristötoimijan tehtävä on poimia edustamansa organisaationsa työtehtävistä ne, jotka soveltuvat parhaiten luontolähtöiseen kuntoutukseen.

Myös kuntoutus- ja työpajatoimintaa toteuttavat ohjaajat voivat kokea osallistujien ohjaukseen käytössä olevan ajan liian niukaksi, mikä voi vähentää halukkuutta lähteä kuntoutusyksiköistä ulos luontoon. Myös työntekijöiden oma vähäinen kiinnostus tai löyhä suhde luontoon voi olla esteenä käyttää luontoa kuntoutuksen toimintaympäristönä. Luonnon liittäminen kuntoutustoimintaan näyttää olevan paljon kiinni yksittäisistä työntekijöistä, heidän suhteestaan luontoon ja miten he kokevat sen merkityksen kuntoutustoiminnassa. Myös kuntoutustoiminnan säännökset voivat rajoittaa luontotoiminnan toteutusta kuten työkokeilun tapahtumapaikan tarkka määrittely etukäteen.

Luontoympäristöjen tulee olla hyvin saavutettavissa, koska kuntoutus- ja työpajaorganisaatioilla on rajalliset mahdollisuudet viedä kuntoutujia etäisempiin paikkoihin. Luontokohteiden käytön tukemiseksi hankkeessa on

kehitelty käytäntö, jossa Metsähallituksen ja kunnan virkistysalueista ja reitistöistä vastaavat työntekijät tekevät ns. kohdekortteja alueella olevista mahdollisista kuntoutusympäristöiksi soveltuvista kohteista. Korteissa kuvataan luontokohteen erityispiirteet ja toimintamahdollisuudet.

Yhteistyökumppanien sitoutumiseen yhteiseen suunnitteluun ja uuden toimintamallin luomiseen vaikuttaa se, millaista hyötyä osapuolet olettavat niistä saavansa. Visio yhteistyön hyödyistä auttaa motivoitumaan ja jaksamaan toiminnan kehittämisessä.

Yhteistyöryhmien kehittämistyö jatkuu yhteistyömallin rakentamiseksi ja vakiinnuttamiseksi pysyväksi toimintamalliksi paikkakunnilla. Ryhmiin etsitään edelleen yhteistyökumppaneita mahdollisimman monipuolisen toimijaverkoston aikaansaamiseksi luontoon tukeutuvan kuntoutus- ja työpajatoiminnan edistämiseksi. Yhteistyöryhmien vakiinnuttua on tärkeää, että kuntoutukseen osallistujat ovat mukana ryhmien toiminnassa ja suunnittelemassa luontotoimintaa.